

ОРГАНИЗАЦИЈА ВЕТЕРИНАРСКЕ СЛУЖБЕ У СРБИЈИ КРАЈЕМ 19. ВЕКА – УЛОГА ТОДОРА ПЕТРАШКОВИЋА, ПОЧАСНОГ ЧЛАНА СЛД

Гордана Лазаревић, Драгана Михаиловић
Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, Београд

Сажетак

Институционализовање савремене ветеринарске службе у Србији везује се за оснивање Санитетског одељења при Министарству унутрашњих дела Србије 1839. године, када ветеринарска служба улази у окриље тог одељења. Овако уједињене, медицинска и ветеринарска служба функционисале су до 1899. године када је, одвојивши се од санитета, ветеринарска служба пребачена под окриље Министарства народне привреде и то у Одељење за пољску привреду и ветеринарство. Државним буџетом за 1879/1880 годину установљено је место главног марвеног лекара. На то изузетно значајно и одговорно место године 1881. постављен је Тодор Петрашковић, војни марвени лекар I класе, који је због свог стручног знања, постигнутих изванредних резултата на пољу организације ветеринарске службе у оквиру српске војске био почасни члан Српског лекарског друштва. Познат је као први ветеринар у Србији који је комплетно описао црни пришт (антракс) код домаћих животиња. Једна од чињеница која заслужује свако поштовање јесте да је Тодор Петрашковић међу првим српским медицинарима који су усвојили открића и ставове Луја Пастера, у време када су се многи признати лекари и значајна имена у медицини са неповерењем односили према њима. Представљени су радови овог врсног стручњака и једног од најплоднијих сарадника часописа *Народно здравље* из области ветеринарске медицине, који су објављивани током 1881. године.

Кључне речи: ветеринарска служба у Србији, Тодор Петрашковић.

Кратак преглед организације ветеринарске службе у Србији

Оснивањем Санитетског одељења при Министарству унутрашњих дела Србије почетком 1839. године и организовањем медицинске службе

и ветеринарска служба улази у окриље тог одељења. Санитетско одељење у оквиру којег је постојало и место главног марвеног лекара донело је читав низ закона и прописа из области ветеринарске медицине који су били темељ за даље јачање и осамостаљивање ветеринарске службе. Ово одељење руководило је свим пословима везаним за здравље како становањства, тако и домаћих животиња, односно сточног фонда. Овако уједињене, медицинска и ветеринарска служба функционисале су до 1899. године. Ступање у надлежност Санитетског одељења за ветеринарску службу има огроман значај, јер она тада излази из оквира емпирије и о здрављу сточног фонда и сузбијању заразних болести домаћих животиња почињу да се старају окружни лекари физикуси. Ова обавеза била је установљена појединим тачкама из „Наставленија за окружне лекаре и физикусе“ из 1839. године.

Већ у првим годинама заједничког рада настао и изашао читав низ прописа из области ветеринарске медицине. Навешћемо само најзначајније:

- Поученија о беснилу (1839)
- Правила о поступку са овцама због редње овчијих богиња (1844)
- О прострелу (1845)
- Шуга коња и оваца (1851)

Осим наведених, значајни су и прописи о говеђој куги (1846, 1849/1850), о употреби животињских кожа, укопавању животињских лешева, карантинима и трговини стоком.

Углед ветеринарске струке и самих ветеринара значајно је порастао после успешног сузбијања говеђе куге која је дошла у Србију 1849. године. Целокупним подухватом сузбијања ове тешке болести, уз подршку и овлашћење Санитетског одељења, руководио је дипломирани ветеринар Фрањо Бихеле, члан комисије за сузбијање говеђе куге и окружни физикус.

Склапањем трговинског споразума са Аустроугарском 1882. године, као и ветеринарске конвенције као саставним делом тог уговора, ветеринарска служба добила је своју потпуну афирмацију, али су се задужења ветеринара кретала само у оквирима ветеринарско-санитарног надзора, док други аспекти ветеринарске медицине скоро да нису ни били заступљени. Аустроугарска је, као услов за куповину стоке у Србији, тражила пун ветеринарски надзор здравственог стања домаћих животиња, обавезан преглед пре транспорта, као и уредну и потпуну документацију о пореклу и здравственом стању животиња.

Разумљиво је да су у Србији, ради испуњавања наведених услова уговора, одговорни пожурили са организовањем ветеринарске службе те су, у прво време, запошљавани страни ветеринари, а касније се почело и са слањем стипендиста на студије ветеринарске медицине у иностранство.

Уз све ове мере, током 1881. и 1882. године донесено је и низ закона, уредби и упутстава којом су регулисана питања здравља сточног фонда,

утовар, транспорт и истовар домаћих животиња, а од којих ћемо навести само најзначајније.

Године 1881 донесени су:

– Закон о заштити од сточних зараза уопште и о мерама за угушивање тих зараза

– Упутство о вршењу закона о заштити од сточних зараза и уопште

– Закон о заштити од говеђе куге и о угушивању те заразе

– Упутство о вршењу закона о заштити од говеђе куге

– Закон о уређењу санитарске струке и о чувању народног здравља, а 1882. године: Правила за стрводере ¹

Из свега наведеног очигледно је да се укључивањем ветеринарске струке у састав Санитетског одељења Министарства унутрашњих дела, у Србији постигао огроман напредак у очувању здравственог стања сточног фонда и домаћих животиња уопште.

Док је организација санитарске службе извршена постављањем окружних лекара (физикуса) по окрузима у Србији већ 1839. године, дотле је организација цивилне ветеринарске службе, на основу Закона о уређењу санитарске струке и о чувању народног здравља из 1881. године, извршена у Србији тек те исте године, и тада сваки округ у држави добија по једног марвеног лекара.²

Настојећи да што ефикасније реше проблеме и стручна питања из области ветеринарске медицине и сточарства, марвени лекари основали су „Удружење марвених лекара краљевине Србије“ 1890. године.³ Ово Удружење са прекидима је радило све до 1914. На првој седници Управног одбора Удружења одлучено је да се покрене и часопис у којем би се објављивали радови из области ветеринарства и разматрале теме о начинима унапређења сточарства, проширивањима ветеринарске фармакопеје, изменама и допунама законских прописа и осталим горућим питањима ове професије. Тако је основан, децембра 1903. године Ветеринарски гласник, часопис за марвено лекарство и већ први број је штампан јануара 1904. под уредништвом Петра Д. Тодоровића. До тада су се стручни радови из области ветеринарске медицине штампали у „Српском архиву“, „Тежаку“, „Ратнику“ и „Народном здрављу“. Ветеринарски гласник је излазио до 1911. године. После балканских ратова и Првог светског рата, поновно штампање овог ветеринарског часописа настављено је 1920. године.

Ветеринарска служба се одвојила од санитета и прешла у окриље Министарства народне привреде у јануару 1900. године и то у Одељење

¹ Ветеринарство на подручју Београда од 1716. до 1975. Данило Лабудовић, Крста Величковић, Драгољуб Дивљановић, Београд 1979. стр 22

² На основу податка из Vet. glasnik 58 (Dodatak 1–2) 183–186 (2004) Друштво је основано на збору одржаном од 21–24. октобра 1890. године. Збор је отворио сазивач, марвени лекар, Лазар Најдановић. На збору одржаном 12. и 13. децембра 1903. године у Крагујевцу усвојен је Статут Удружења марвених лекара Краљевине Србије, Правила помажућег фонда и Правила стручних секција.

³ Ветеринарски кадрови у Србији од 1800–1918. године, Драгољуб Дивљановић, Београд 1974, стр. 14

за пољску привреду и ветеринарство. Ова служба постаје самостална и на челу овог одељења налазио се главни марвени лекар. Коначно ветеринари „постају свој на своме“. Наиме, током година расло је незадовољство самих ветеринара, јер је у оквиру санитета ова струка била деградирана на службу другог реда, потпуно у зависности од медицинске службе, која је њоме руководила. „Ветеринарска служба је била оптерећена низом послова које је морала обављати потпуно бесплатно. И поред тога, плата ветеринарског особља била је јако мала. Тако је стари, ислужени ветеринар пред одлазак у пензију, по одредбама Закона о уређењу санитарске струке и чувању народног здравља, имао два и по пута мању плату него окружни физикус“.⁴

Када је Државним буџетом за 1879/1880. годину установљено место главног марвеног лекара при Санитетском одељењу Министарства унутрашњих дела, дужност главног марвеног лекара подразумевала је:

„Да управља целокупним ветеринарством које спада у надлежност Министарства унутрашњих дела, да израђује правила и упутства за службу свију окружних марвених лекара, да сачињава статистику свију сточних болести и зараза, да даје супер ревизију у свим ветеринарско-судским случајевима, најзад да врши периодичне инспекције ветеринарске службе у целој земљи“.

Плата је износила 2500 динара, са повећањем од 500 динара сваке пете године.⁵ С обзиром на велику одговорност коју је ова дужност подразумевала, услови конкурса захтевали су да:

„Кандидат мора бити не само дипломисани ветеринар, него и доктор медицине; мора знати српски или ма који словенски језик; не сме бити старији од 35 година; кандидат који се изабере ако није српски подајник примиће се за контрактуалног чиновника, под обичним условима под којима се примају страни поданици“⁶. Конкурс је објављен у листу „Wiener Medic Wochenschrift“. За попуну овог места није било кандидата, па је конкурс поновљен следеће, 1881. године и објављен у листу „Српске новине“, што недвосмислено говори о жељи Министарства да привуче кадрове из Србије.

За вршиоца дужности земаљског марвеног лекара постављен је Тодор Петрашковић, који је истовремено био и војни марвени лекар I класе. О овом постављењу сведоче извештаји које наводимо:

У часопису „Народно здравље“ у извештају са Првог редовног састанка Главног Санитетског Савета од 1. маја 1881. године редовни чланови (др Аћим Медовић, др Ђорђе Клиновски, др Лазар Докић, др Радмио Лазаревић, др Павле Стејић и др Лазар К. Лазаревић), у тачки 6 наводе:

⁴ исто, стр. 12

⁵ исто, стр.11–12

⁶ Податак преузет из књиге *Ветеринарски кадрови у Србији од 1800-1918. године*, аутора Драгољуба Дивљановића Београд 1974. стр. 30. Исти аутор, међутим, у свом чланку *Ветеринар Тодор Петрашковић, почасни члан СЛД* објављеном у САЦЛ, 1970. св. 1 стр. 125–127 наводи да се ради о средњој ветеринарској школи.

„Начелник санитета (др Владан Ђорђевић, прим. а.) јавља да се на конкурс за главног марвеног лекара при Министарству унутрашњих дела јавио г. Фрањо Бенђик, главни војни марвени лекар и г. Петрашковић, војни марвени лекар. Како закон од 30. марта чл. 6 т. 8 тражи да је главни марвени лекар по могућству и доктор медицине, а од господе конкурентна нема ни један ове евентуалне квалификације, то је Савет усвојио мишљење начелника санитета да се г. Петрашковић постави за марвеног лекара управе вароши Београда, а у исто време да у Министарству заступа с хонораром главног марвеног лекара дотле, докле се за ово место не добави лице које би било и дипломиран ветеринар и др. медицине.“

Међу Претписима Министра унутрашњих дела Милутина Гарашанина, за датум 15. јун 1881. године, наводи се:

„За хонорарног вршиоца дужности главног марвеног лекара при Министарству унутрашњих дела постављен је решењем министра унут. дела од 17. маја 1881. г. Тодор Петрашковић, војни марвени лекар, а да прима плату из плате гл. марвеног лекара“.

Тодор Петрашковић

Тодор Петрашковић рођен је 1836. године у Панчеву, у породици сиромашног аласа. За време мађарске буне 1848. године, као дванаестогодишњи дечак, био је у народним збеговима заједно са другом децом и цивилним становништвом, што му је остало у веома јасном сећању за цео живот.

Као војни питомац, без претходне гимназијске спреме али са знањем немачког језика и завршеном Поткивачком школом⁷, млади Тодор Петрашковић одлази у Беч и уписује се у Високу ветеринарску школу, коју завршава 1876. године.⁸

По завршетку студија враћа се у Србију. Скоро цео свој радни век (око 40 година) службовао је у Београду. Током свог вишедеценијског службовања при војсци, како је то и био обичај, прошао је све степенице које ова професија налаже – у почетку као војни марвени лекар, затим виши марвени лекар и најзад као главни војни марвени лекар.

Истовремено, од 1878–1903. године радио је и као наставник у Поткивачкој школи у Београду. Напоменимо да је прва ветеринарска школа у Београду отворена са циљем оспособљавања мајстора који би се, у војној служби, осим послова поткивања бавили и лечењем коња и волова. На тај начин, војска је покушала да питање ветеринарских кадрова реши према својим потребама, школујући их у Србији, без слања у иностранство. Првобитни назив, Ветеринарска школа мења 1869. године у пригоднији – Поткивачка школа, како је и приличило њеној намени и

⁷ Податак преузет из чланка *Ветеринар Тодор Петрашковић, почасни члан СЛД*, аутора Драгољуба Дивљановића, објављеном у САЦЛ, 1970. св. 1 стр. 125–127. Исти аутор, међутим, у својој књизи *Ветеринарски кадрови у Србији од 1800–1918. године*, Београд 1974. стр. 30 наводи да је Т. Петрашковић дипломирао 1889. године.

⁸ Податак преузет из *Enciklopedije Jugoslavije*, т. 8, Zagreb 1971. стр. 482–483, autor D. Divljanović

карактеру⁹, јер су свршени питомци постајали успешни поткивачи, који су распоређивани у војне јединице. Убрзо је постало јасно да се у овој школи не стиче довољно знања за обављање ветеринарске праксе, па је одлучено да се свршени питомци шаљу на студије ветеринарске медицине у иностранство.

Радна биографија Тодора Петрашковића

О радној биографији Тодора Петрашковића најбоље и најпрецизније сведоче подаци из Календара са шематизмом Књажевине Србије (1879–1882), и Краљевине Србије (1883–1904) који се као драгоценост сведочанство тога времена чувају у Одељењу реткости Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ у Београду. Напоменимо да је богат стари књижни фонд, фонд старе периодике и обиље историјско–архивске грађе ове библиотеке непроцењив извор за сва озбиљна истраживања везана за Србију тога времена.

Први пут име Тодора Петрашковића налазимо у Календару за 1879. годину где се наводи податак да је Тодор Петрашковић, марвени лекар II класе, предавач у Поткивачкој школи.

Следеће, 1880. године у оквиру Министарства Војног постаје вршилац дужности шефа београдске Марвене болнице и наставља свој рад као предавач у Поткивачкој школи. Према подацима о кадру у оквиру Министарства војног, у Календару за 1881. годину, Тодор Петрашковић је марвени лекар I класе у оквиру Коњичког пука.

Подаци из 1882. године говоре да је хонорарни предавач (професор) и на Војној академији где ће питомцима предавати предмет Хипологија све до 1888. године.

Године 1884. у Ветеринарској школи, Петрашковић држи наставу из следећих стручних предмета: анатомија, физиологија, патологија, терапија и хирургија.

Подсећамо да 1886. године Министарство војно због рата није успело да приреди шематизам војне струке .

Пратећи даље Петрашковићево службовање у Календару за 1889. годину налазимо податак да је марвени лекар Тодор Петрашковић ванредни члан Главног Санитетског савета, а редовни постаје 1892. године.

Од 1894. до 1898. године поново је у статусу ванредног члана Главног Санитетског савета. Као врстан познавалац коња, често службено борави у Одеси, ради набавке квалитетних грла за потребе српске војске.

Под надлештвом Министарства војног у оквиру Санитетског одељења, Тодор Петрашковић постаје виши марвени лекар 1898. године, а следеће, 1899. године, постаје члан сталне испитне Комисије за чин мајора у Београду – за звање вишег марвеног лекара и биће њен стални члан све до 1904. године. У овој Комисији су се 1901. године, осим Тодора Петрашковића

⁹ Подаци из Календара за одређену годину говоре о намештењима из претходне године.

налазили и санитетски потпуковник Роман Сондермајер, коњички потпуковник Стеван Рекалић и виши марвени лекар Стеван Екеровић.

Тодор Петрашковић био је један од малобројних почасних чланова СЛД. Ово високо признање дошло је потпуно заслужено 1884. године, као резултат уважавања његовог изузетног стручног знања, постигнутих изванредних резултата на пољу организације ветеринарске службе у оквиру српске војске, као и радова објављених у стручном часопису „Народно здравље“.

Тодор Петрашковић је био први ветеринар у Србији који је комплетно описао антракс (црни пришт) код домаћих животиња. Једна од чињеница која заслужује свако поштовање и захвалност је да је Тодор Петрашковић био један од првих српских медицинара који су у оквиру проучавања антракса (црног пришта, прострела) усвојили открића и ставове Луја Пастера у време када су се многи признати лекари са неповерењем односили према њима. Ово је само још једна потврда колико је тежио да буде у току са савременим медицинским сазнањима, као и доказ његове ширине и спремности да их усваја и примењује у свакодневној пракси. Тако Батутове речи: „Све до победе Пастерове науке лекар је био занатлија, од сада мора бити и просветитељ“, овде добијају своју пуну потврду.

Тодор Петрашковић умро је и сахрањен у Београду 1906. године.

Стручни радови Тодора Петрашковића

Радови овог врсног стручњака, изузетно цењеног због свог знања и посвећености професији, објављивани су током 1881. године у часопису *Народно здравље*, који је основан у Београду те исте године, а издавало га је Санитетско одељење Министарства унутрашњих дела. Уредник је био др Владан Ђорђевић, а часопис је тематски био подељен на следеће рубрике:

А. Службени део

Б. Научни и поучни део (у оквиру овог дела у току 1881. и 1882. године постојале су рубрике *Ветеринарство* и *Белешке*)

Комплетна годишта часописа *Народно здравље* чувају се у фонду старе периодике Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ у Београду.

Најплоднији сарадник часописа за област ветеринарске медицине свакако је био, у то време виши марвени лекар, Тодор Петрашковић.

Радови Т. Петрашковића објављени у рубрици *Ветеринарство*:

Вртоглавица

(болест у народу позната као брљ или брвак – инфестација ларвеним облицима цестоде месоједа *Multiceps multiceps* која носи назив *Coenurus cerebralis*) из ког издвајамо део који говори о превентиви ове

тешке болести:

„Но да би овце од вртоглавице сачували и голему штету избегли, треба она стада у којима се ова болест одомаћила ако је могуће сувом храном – сеном, сламом, тулузином хранити, или да се овчарски пси из стада уклоне или да се главе и мозгови угинулих или закланих јагањаца не дају псима за храну, или на послетку да се овчарским псима у затвореном простору с лековима истерају пантљичаре глисте које треба, као и црева од угинулих или убијених лисица и вукова дубоко у земљу укопати. Кад се на тај начин мождани црвићи... униште онда ће и вртоглавица из стада нестати. А док се ово не учини, дотле ће и вртоглавица сатирати овце и говеда.“

Метил

Прострел (црни пришт)

Прострел код коња (пришт)

Прострел код говеда

Прострел код оваца

Прострел код свиња

Значајно је напоменути да сви стручни радови Тодора Петрашковића садрже комплетан опис етиологије, свих видова клиничке слике код сваке појединачне врсте домаћих животиња, терапије, као и стручне савете о превентиви.

Подсећајући на историју и развој ветеринарске медицине у Србији, као и на заслуге пионира и посвећеника овој професији, какав је био данас мало знан Тодор Петрашковић, који је цео свој радни век провео као ветеринар при српској војсци, желимо да нагласимо чињеницу је да је управо војна ветеринарска служба, од свог зачетка била камен темељац и покретач развоја целокупне ветеринарске делатности у Србији.

Литература

1. Народно здравље / одговорни уредник Владан Ђорђевић. – Год. 1 (1881/82) – Београд: Санитетско одељење Министарства унутрашњих дела, 1881/82.
2. Ветеринарски кадрови у Србији од 1800-1918. године, Драгољуб Дивљановић, Београд, 1974.
3. Ветеринар Тодор Петрашковић, почасни члан СЛД, Драгољуб Дивљановић, САЦЛ, 1970. св. 1 стр. 125-127.
4. Енциклопедија Југославије, т. 8, Загреб 1971. стр. 482-483
5. Ветеринарство на подручју Београда од 1716. до 1975. Данило Лабудовић, Крста Величковић, Драгољуб Дивљановић, Београд 1979.